

26/2021

12 01 2021

WYDZIAŁ OCHRONY DZIEŁ SZTUKI
DEPARTAMENT OCHRONY DZIEŁ SZTUKI
KRAKÓW

WNĘTRZE KOŚCIOŁA P.W. ŚW. JANA CHRZCICIELA W LEGNICY PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Autorzy opracowania:

Konserwator Dziej Sztuki
mgr Izabela Łukomska

Konserwator Dziej Sztuki
mgr Katarzyna Wilaszek-
Rozwadowska

Artysta Plastyk
mgr Krzysztof Samborski

*Konserwator Dziej Sztuki
mgr Izabela Łukomska
Nr dyplomu ASP Kraków 4650*
Łukomska

mgr Katarzyna Wilaszek-Rozwadowska

Wilaszek-Rozwadowska
Konservator Dziej Sztuki

HASK Krzysztof Samborski
30-389 Kraków
ul. Komuny Paryskiej 56/10
tel. 502 492 078
NIP 7342861996, REGON 120150494

Kraków, 02.12.2020 r.

SPIS TREŚCI

ZAKRES PRAC	
1.0.	KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU3
2.0.	ZAGADNIENIA HISTORYCZNE.....4
3.0.	OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI.....6
4.0.	TECHNIKA I TECHNOLOGIA.....9
5.0.	STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ.....16
6.0.	CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI.....17
7.0.	PROGRAM PRAC.....20
	DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA.....22

Strona | 2

ZAKRES PRAC

Niniejsze opracowanie dotyczy ścian i sklepień kościoła p.w. św. Jana Chrzciciela w Legnicy z pominięciem kaplicy Mauzoleum Piastów i zakrystii. W programie ujęto także wytyczne dla drewnianych balustrad empor.

Strona | 3

1.0. KARTA IDENTYFIKACYJNA ZABYTKU I DOKUMENTACJI

1.1. Dane przed rozpoczęciem prac

RODZAJ ARCHITEKTURA

TEMAT ściany i sklepienia kościoła p.w. św. Jana Chrzciciela w Legnicy

AUTOR J.G. Knoll lub Christoph i Kilian Ignacy Dientzenhoferowie

DATOWANIE 1714-27
1804r. – drewniane sklepienia nawy

WŁAŚCICIEL / UŻYTKOWNIK Parafia p.w. św. Jana Chrzciciela w Legnicy

TECHNIKA kościół wzniesiono z cegły i kamienia; mury pokryto zaprawą wapienno-piaskową, w której modelowano podziały architektoniczne oraz sztukaterie; ściany wraz z podziałami architektonicznymi, sklepienia i sztukaterie pomalowano farbami wapiennymi na pobiale wapiennej; cokół ścian wykonano z piaskowca; sklepienie nawy jest pozorne, wykonane z polepy trzcinowej mocowanej do deskowania i drewnianej konstrukcji, pokryte zaprawą wapienno-piaskową i malowane; nad chórem zachował się fragment sklepienia murowanego wraz z łękiem konstrukcyjnym; tralkowe balustrady empor są drewniane, polichromowane, zdobione płycinami; przed konserwacją elementy pokryte są kilkoma warstwami przemalowań

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE (LUB RENOWACJE): nie

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE: *Wyniki badań stratygraficznych kolorystyki wnętrza kościoła p.w. św. Jana w Legnicy* dr inż. arch. M. Dobrowolski, dr inż. arch. S. Medeksza, Wrocław-Legnica 1978r.; *Inwentaryzacja Architektoniczno-Budowlana kościoła św. Jana Chrzciciela w Legnicy* Obertaniec Szczepankiewicz 2014r.□

2.0. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Pierwszy kościół św. Jana w Legnicy został wzniesiony w 1294r. z fundacji księcia legnickiego Henryka V i przy udziale mieszczan legnickich.¹ W XVw. przebudowano go w stylu gotyckim. Między rokiem 1500 a 1530 do kościoła dobudowano, po południowej stronie nawy, dwie kaplice: chrzcielną oraz Trotendorffa, a następnie jeszcze jedną kaplicę od północy. W 1548r. do świątyni przeniesiono epitafium i trumny dynastii Piastów Legnickich. W 1676r. z fundacji matki księcia Jerzego Wilhelma – Ludwiki, w części przeszła wschodniego gotyckiego kościoła św. Jana wbudowano mauzoleum, przypuszczalnie wg projektu architekta książęcego Rossiego. W 1698r. kościół wraz z zabudowaniami odebrano gminie ewangelickiej i przekazano zakonowi jezuitów.

Strona | 4

Obecna barokowa świątynia została wzniesiona w latach 1714-27 wg projektów architekta wrocławskiego J.G. Knolla. Bryła kościoła legnickiego wykazuje duże analogie do kościoła św. Mikołaja na Małej Stranie w Pradze, dlatego też niektóre źródła przypisują autorstwo projektu Christophowi i Kilianowi Ignacemu Dientzenhoferom. W trakcie prac pierwotny projekt uległ znacznym modyfikacjom. Zgodnie z aktem cesarskim z 1699r. w trakcie przebudowy zachowano jedynie prezbiterium kościoła gotyckiego mieszczące Mauzoleum Piastów. Pracami budowlanymi kierował Marcin Frantz. Wkrótce po zakończeniu budowy na sklepieniach nawy głównej i naw bocznych pojawiły się pęknięcia, które próbowano zabezpieczyć w latach 1726 i 1730. W 1744r. zawaliło się część sklepienia w przeszle sąsiadującym z Mauzoleum, a w 1793r. runęły dalsze partie sklepień. Nienaruszone pozostało sklepienie nad emporą południową. Po kasacie zakonu jezuitów w 1773r., świątynia popadła w ruinę. Od 1801r. do 1824r. kościół użytkowany był przez parafię katolicką. W 1804r. wykonano drewniane sklepienia, które istnieją do dziś. W 1878r. dobudowano do apsydy kościoła niewielką zakrystię. W 1947r. kościół wraz z klasztorem przejęli franciszkanie. W 1966r. miał miejsce pożar, który uszkodził część mieszkalną klasztoru oraz zachodnią wieżę kościoła. Spalił się hełm jednej wieży oraz roztopiły się dzwony. W trakcie prac remontowych w latach 70-tych i 80-tych wymieniono pokrycie dachowe na blachę miedzianą oraz naprawiono zniszczenia po pożarze, zakupiono także nowe dzwony.

W latach 1699-1714 przy zachodniej ścianie kościoła wzniesiony został duży zespół budynków klasztornych – kolegium jezuickie, przez Martina Frantza, wg projektu J.G. Knolla. Fundatorem przedsięwzięcia był cesarski generał Jan Ernest von Sprintzenstein wraz z małżonką Eleonorą. Budowa kolegium miała wyrażać potęgę kościoła katolickiego. Stąd w pomieszczeniach kolegium powstał monumentalny wystrój rzeźbiarski propagujący ideę zwycięskiego katolicyzmu. Korytarz na parterze ozdobiono rzeźbami przedstawiającymi: św. Ignacego Loyolę i Franciszka Ksawerego, Chrystusa, św. Józefa, św. Jana Chrzciciela i św. Jana Nepomucena. Natomiast ściany biegów schodów ozdobiono zespołem wielkich narracyjnych płaskorzeźb, które ilustrują działalność misyjną Towarzystwa Jezusowego oraz tematykę zaczerpniętą z Nowego Testamentu. Rzeźby są wykonane z białego polerowanego stiuku imitującego marmur. Cały zespół jest prawdopodobnie dziełem grupy wędrownych sztukatorów przybyłych z Włoch. Od 1949 r. dawne kolegium stanowi siedzibę oo. franciszkanów. W 1966r. miał miejsce pożar górnych kondygnacji dawnego kolegium. W końcu lat osiemdziesiątych przebudowano strychy klasztoru i adaptowano je na pomieszczenia seminaryjne oraz na mieszkania dla seminarzystów.

Wyposażenie kościoła pochodzi z różnych okresów. Ołtarz główny wykonany został z marmuru i stiuku w latach 1880-81, na podstawie szkicu renesansowego malarza G. Ferrariego. Barokowe rzeźby czterech Ewangelistów, znajdujące się między jego kolumnami, oraz figury

¹ Wg innych źródeł już w XIw. istniał w Legnicy drewniany kościół p.w. św. Jana, który spłonął podczas najazdu tatarskiego w 1241r.

śś. Piotra i Pawła, przy filarach w prezbiterium, pochodzą z XVIIIw. Nad wejściem do Mauzoleum Piastów Śląskich zawieszony jest dużych rozmiarów obraz *Św. Jan Nepomucen*, namalowany przypuszczalnie przez znakomitego malarza doby baroku M. Willmanna (zm. 1706r.). W kaplicach bocznych umieszczono ołtarze przeniesione z kościołów bernardynów i benedyktynek w Legnicy, po ich sekularyzacji. Ambona datowana jest na XVIIIw., organy na 1858r., chrzcielnica – 1912r.

W latach 60-tych XX wieku kościół został gruntownie odnowiony. W latach 1960-63 odnawiane było Mauzoleum Piastów. Od 1992 roku kościół należy do nowo powstałej diecezji legnickiej.

Strona | 5

Na podstawie odkrywek, dokumentacji z 1978r. oraz zdjęć archiwalnych można stwierdzić, że ściany i sklepienie były kilkakrotnie odnawiane. Na poszczególnych fragmentach i elementach ścian zauważalne są różne ilości nawarstwień. Przypuszcza się, że odnawianie wnętrza kościoła miało miejsce ok. roku 1804 – kiedy wykonano nowe sklepienia, ok. 1880r. – przed wykonaniem nowego ołtarza głównego. Następnie wnętrze kościoła odmalowano farbami klejowymi po II wojnie światowej. Kolejne malowanie ścian miało miejsce w latach 80-tych XXw.

Kościół św. Jana Chrzciciela i kolegium jezuickie w Legnicy na rysunku F.B. Wernera z *Topographia oder Prodromus Delineati Principatus Lignicensis Bregensis, et Wolaviensis [...]*, lata 1750-1775. [z:] https://polska-org.pl/520051,Legnica,Kosciol_sw_Jana_Chrzciciela.html

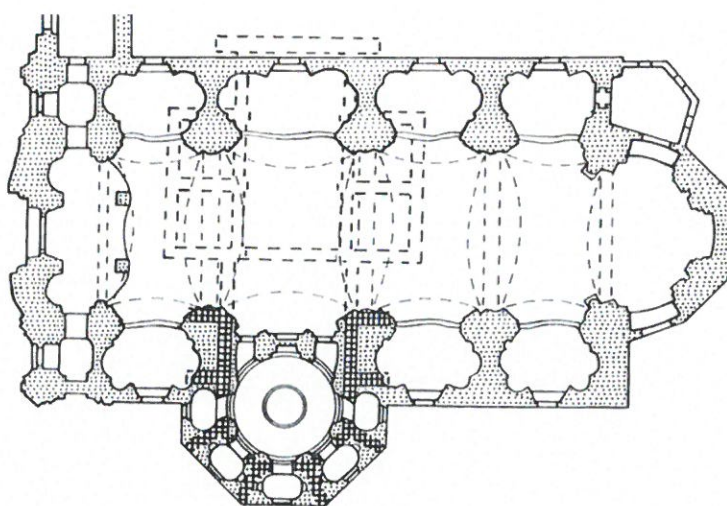
Bibliografia:

1. *Wyniki badań stratygraficznych kolorystyki wnętrza kościoła p.w. św. Jana w Legnicy* dr inż. arch. M. Dobrowolski, dr inż. arch. S. Medeksza, Wrocław-Legnica 1978r.
2. https://polska-org.pl/557084,Legnica,Wnetrze_kosciola.html
3. <http://zabytki.legnica.eu/kosciol-pw-sw-jana-chrzciciela>
4. <https://fotopolska.eu/Legnica/b177311,Wnetrza.html?f=934408-foto>

3.0. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI²

Dawny kościół jezuitów w Legnicy jest jednym z najlepszych przykładów późnobarokowych obiektów sakralnych na Śląsku. Kościół reprezentuje typ emporowo-halowy. Jest to założenie jednonawowe, czteroprzęsłowe, z szeregiem kaplic bocznych i emporami ponad nimi, z krótkim, półkoliście zakończonym prezbiterium oraz kaplicą Piastowską od wschodu. Kaplica to dawne prezbiterium gotyckiego kościoła św. Jana. Dwuwieżowa fasada założona została na płynnej linii wklęsło-wypukłej i jest bogato zdobiona podziałami architektonicznymi. Środkowa część wypięta jest do przodu z nagłym wcięciem, w którym umieszczono główny portal i duże okna. Trzykondygnacyjne wieże nakryte są zdwojonymi ażurowymi hełmami. Elewacje zewnętrzne przeprute są dwoma rzędami dużych, zamkniętych półkoliście okien. Kościół nakrywa wysoki dach dwuspadowy.

Strona | 6

Rzut poziomy kościoła św. Jana Chrzciciela w Legnicy za: *Leksykon zabytków architektury Dolnego Śląska*, Warszawa 2005

Wewnątrz nawę główną nakrywa pozorne sklepienie kolebkowe wykonane z drewna i polepy trzciniowej. Sklepienie to wykonano w 1804r. po zawaleniu się oryginalnych sklepień. Jedynie nad chórem muzycznym zachowało się murowane sklepienie, przypuszczalnie pierwotne, datowane na lata 1714-27. Łęki na sklepieniu drewnianym są pozorne i pełnią funkcję dekoracyjną. Jedyny łęk konstrukcyjny zachował się nad chórem, na granicy sklepienia pierwotnego, murowanego i pozornego – drewnianego.

Kaplice i empory są otwarte do wnętrza półkolistymi arkadami. Ściany nawy głównej rozczłonkowane są silnie wysuniętymi filarami, które zdobią pilastry. Pilastry wraz z kompozytowymi kapitelami, wykonanymi z masy sztukatorskiej, dźwigają przelamujące się belkowanie. Cokół ścian wykonany został z piaskowca - obecnie pokrywają go warstwy olejnych przemalowań. Między pilastrami znajdują się arkady międzynawowe, a nad nimi empory z wypukłymi balustradami. Ściany zewnętrzne kaplic oraz empor przeprute zostały oknami, zakończonymi półkoliście. Każde z okien ujęte jest w profilowaną ramę. Nad oknami znajdują się dekoracje sztukatorskie w formie naczółków wypełnionych barokowymi ornamentami. Niektóre z okien wypełniają witraże, inne - oryginalne

² Opracowano na podstawie <http://www.zabytkowekoscioly.net/index.php/dolnoslaskie/113-legnica-kosciol-sw-jana-chrzciciela-dawny-jezuitow>

sześciokątne gomułki. Kaplice i empory nakrywają sklepienia żaglaste. Tralkowe balustrady wykonane zostały z drewna i pomalowane farbami olejnymi.

Empora chóru wsparta jest na dwóch filarach. Balustrada złożona została na linii wklęsło-wypukłej. W miejscu odkrywek można zauważyć, że trzony filarów pierwotnie zdobiła sztablatura w kolorze ugrowym, z dekoracją w formie żłobień na krawędziach. Obecnie, przed konserwacją, sztablatura pokryta jest warstwami farb klejowych. Drewniana, tralkowa balustrada chóru ozdobiona został płycinami z dekoracją akantową. Na jednej z płycin ornamenty nie zachowały się.

Przed konserwacją wnętrze kościoła pomalowane jest w kolorach biało-żółtych z elementami w odcieniu różu weneckiego (gzymсы i cokoły). Brak jest jakichkolwiek malowanych dekoracji figuralnych czy ornamentalnych. Cokół z piaskowca pokrywa warstwa farby olejnej w kolorze ciemnej szarości. Balustrady empory mają kolor brązu/różu weneckiego.

Strona | 7

Wnętrze kościoła św. Jana w Legnicy z 1910r. [z:]

<https://fotopolska.eu/Legnica/b177311,Wnetrza.html?f=818447-foto>

Widok w kierunku organów 1900-1920r. [z:] https://polska-org.pl/557084,Legnica,Wnetrze_kosciola.html

Obecna kolorystyka wnętrza kościoła. Widoczne przemalowania farbami klejowymi?/.

4.0. TECHNIKA I TECHNOLOGIA

Budowa technologiczna wnętrza kościoła ustalona została w oparciu o wizję lokalną oraz przeprowadzone badania stratygraficzne.

BADANIA STRATYGRAFICZNE ŚCIAN, SKLEPIENIA ORAZ DEKORACJI SZTUKATORSKICH

W obrębie ścian, sklepienia oraz dekoracji sztukatorskich w nawie głównej kościoła wykonano sondy schodkowe. Badania przeprowadzono ze zwyżki. Obecność krypt pod posadzką kościoła determinowała usytuowanie zwyżki. Możliwe okazało się wykonanie badań stratygraficznych jedynie w obrębie czwartych filarów nawy (licząc od ołtarza głównego). Wykonano odkrywki także na drewnianej balustradzie chóru.

Strona | 9

Obecnie, przed konserwacją, wnętrze kościoła pomalowane jest w kolorach biało-żółtych z elementami w kolorze brązu/rózu weneckiego. Balustrady empor mają kolor brązowy.

Odkrywka A - sklepienie po stronie południowej

Przemalowanie klejowe/??/ w kolorze białym	Ok. poł. XXw.
Przemalowanie w kolorze rózu	Ok. 1880r.
Warstwa malarska w kolorze ciepłego rózu, wapienna Pobiała wapienna Zaprawa wapienno-piaskowa Polepa z trzciny Drewno, deskowanie	1804r.

Odkrywka B - sklepienie po stronie północnej

Strona | 10

Przemalowanie klejowe/??/ w kolorze białym	Ok. poł. .XXw.
Warstwa malarska w kolorze różu Zaprawa wapienno-piaskowa Polepa z trzciny Drewno - deskowanie	1804r.

Odkrywka C – gzyms nad kapitelem po stronie północnej

Przemaalowanie w kolorze różu	Lata 80-te XXw.
Przemaalowanie klejowe/?/ w kolorze białym	Ok. poł.XXw.
Przemaalowanie w kolorze szarym Wyprawa gipsowa	1804r.
Zaprawa wapienno-piaskowa Wątek ceglany	1714-27

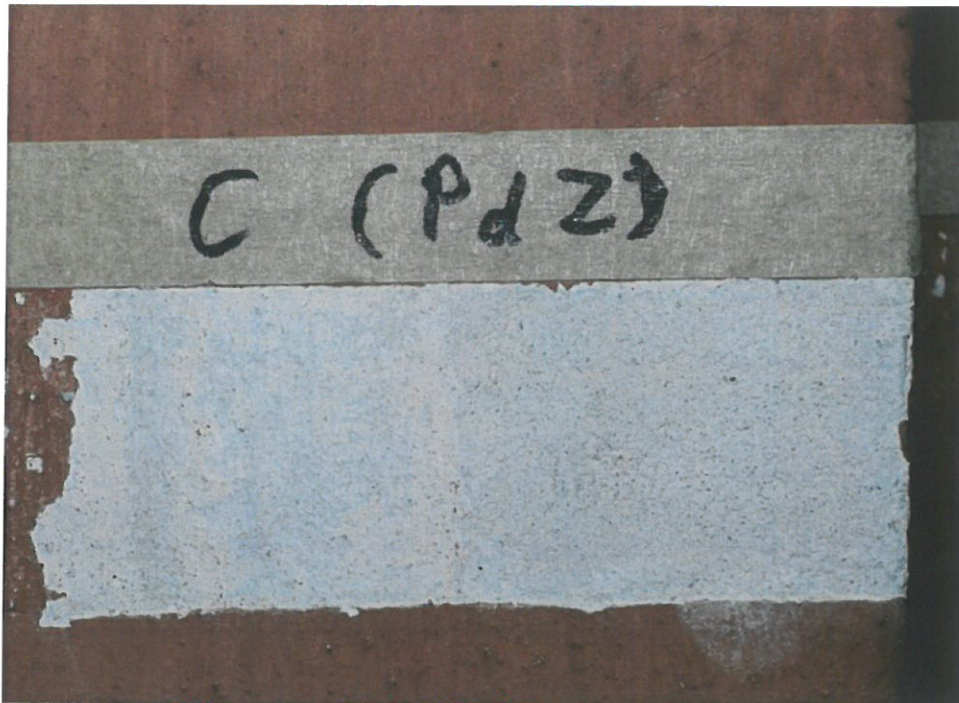
Odkrywka D – kapitel po stronie północnej

Strona | 11

Przemaalowanie w kolorze białym	Lata 80-te XXw.
Przemaalowanie klejowe/?/ w kolorze ugrowym Szląmetal Mikstion olejny	Ok. poł.XXw.
Przemaalowanie w kolorze szarym/ugrowym	1804r.
Warstwa malarska wapienna w kolorze jasnego ugru Pobiała wapienna Zaprawa wapienno-piaskowa Zbrojenie Wątek ceglany	1714-27

Odkrywka E - dolna część ściany przy filarze południowym

Strona | 12

Przemalowanie w kolorze ciemnego różu/brązu	Lata 80-te XXw.
Warstwa malarska w kolorze jasnego ugru/różu, wapienna	
Pobiała wapienna	1714-27
Zaprawa wapienno-piaskowa	
Wątek ceglany	

Odkrywka F - ściana pilastra północnego

Przemaalowanie w kolorze żółtym	Lata 80-te XXw.
Przemaalowanie w kolorze żółtym	Ok. poł. XXw.
Warstwa malarska w kolorze ugowym, wapienna Pobiała wapienna Zaprawa wapienno-piaskowa Wątek muru	1714-27

Odkrywka G – dolna część filara podtrzymującego emporeę chóru

Strona | 13

Przemaalowanie w kolorze białym	Lata 80-te XXw.
Sztablatura /?/ w kolorze ugowym Zaprawa wapienno-piaskowa Wątek muru	1714-27

Podsumowanie:

W trakcie wykonywania badań stratygraficznych na niektórych elementach w obrębie ścian i sztukaterii, zauważono pozostałości warstw malarskich, które przypuszczalnie można datować na czas powstania kościoła 1714-27. Najstarsze zachowane warstwy to warstwy wapienne w kolorze jasnego ugru i różu/?, na białej pobiale, znajdujące się na wapienno-piaskowym tynku (odkrywki D,E,F). Ślady tych warstw odnaleziono zarówno na ścianie pilastra, jak i na kapitelu.

W obrębie odkrywek wykonanych na drewnianym sklepieniu (A, B) najstarszą zachowaną warstwą jest warstwa w kolorze ciepłego różu – prawdopodobnie można datować ją na 1804r. – czas powstania sklepienia. Nie stwierdzono obecności dekoracji ornamentalnej widocznej na archiwalnych fotografiach. Być może została usunięta.

Na filarach podtrzymujących emporeę chóru odnaleziono sztablaturę/??/ w kolorze ugowym/piaskowym z dekoracją w formie żłobień na krawędziach. Prawdopodobnie jest to warstwa oryginalna.

Na drewnianej balustradzie empory chóru odnaleziono jedynie obecnie widoczną warstwę w kolorze brązowym, leżącą na olejnym podkładzie. Warstwy te pochodzą z lat 80-tych XXw. Na tym etapie badań nie stwierdzono warstw wcześniejszych.

4.1. Stratygrafia przed rozpoczęciem prac

Obiekt przed konserwacją składał się z 23 warstw technologicznych powstałych w 5 okresach chronologicznych.

W.tech	Oznaczenie Graficzne	Datowanie	Opis Warstwy	W.chron
1.		Lata 80-te XXw.	Przemalowanie klejowe i olejne	V
2.			Podkład olejny	
3.			Zacierki cementowe, zaprawa cementowo-piaskowa	
4.			Gwoździe	
5.		Ok. poł. XXw.	Farba olejna	IV
6.			Przemalowanie farbami klejowymi	
7.			Szlagmetal	
8.			Mikstion olejny	
9.		Ok. 1880r.	Przemalowanie (w kolorze szarym?)	III
10.		1804r.	Przemalowanie (miejscowe)	II
11.			Wyprawy i uzupełnienia gipsowe	
12.			Warstwa malarska (na sklepieniu)	
13.			Zaprawa wapienno-piaskowa	
14.			Polepa z trzciny	
15.			Drewno – sklepienie nawy głównej	
16.		1714-27	Warstwy malarskie wapienne (jasny ugier, róż?)	I
17.			Pobiała wapienna	
18.			Drewno	
19.			Sztukaterie	
20.			Zaprawa wapienno-piaskowa, sztablatura /?/	
21.			Zbrojenie metalowe	
22.			Kamień - piaskowiec	
23.			Wątek ceglany	

Opis warstw:

- I/23 - wążek ceglany, z którego wzniesiono mury obecnego kościoła
- I/22- kamień – piaskowiec, z którego wykonano cokół ścian
- I/21 – zbrojenie metalowe w obrębie sztukaterii
- I/20 - zaprawa wapienno-piaskowa – do spojenia muru oraz tynki i sztablatura/?/ w kolorze ugrowym na filarach podtrzymujących emporę chóru
- I/19 - sztukaterie – kapitele pilastrów, obramienia okien, dekoracje ornamentalne
- I/18 – drewno iglaste, z którego wykonano balustrady empor
- I/17 - pobiała wapienna w kolorze białym – na powierzchni tynków
- I/16- warstwy wapienne w kolorach jasnego ugru/ różu w obrębie ścian oraz sztukaterii
- II/15 - drewno, z którego wykonano nowe sklepienie
- II/14 - polepa z trzciny – do wykonania nowego sklepienia
- II/13 - zaprawa wapienno-piaskowa/?/
- II/12 - warstwa malarska na sklepieniu w kolorze różu/?/
- II/11 - wyprawy i uzupełnienia gipsowe w obrębie ścian i kapiteli
- II/10 – przemalowanie (miejscowo)
- III/9 – przemalowanie, miejscowo (w kolorze szarym)
- IV/8 – mikstion olejny na dekoracjach sztukatorskich
- IV/7 – szlagmetal na dekoracjach sztukatorskich
- IV/6 - przemalowanie farbami klejowymi (w kolorze białym) na ścianach i sklepieniu
- IV/5 - farba olejna w kolorze szarym, którą pokryto cokół z piaskowca
- V/4- gwoździe, wbite w elementy drewniane
- V/3 - zacierki cementowe, zaprawa cementowo-piaskowa – do doraźnych napraw ubytków w obrębie ścian
- V/2 - podkład olejny na drewnianych balustradach empor
- V/1 - przemalowanie klejowe – na ścianach i sklepieniu oraz olejne - na cokole z piaskowca (w kolorze szarym) i na balustradach empor (w kolorze brązowym/różu weneckiego)

4.2. Technika i analiza pierwotnego sposobu wykonania

Kościół wzniesiony został z cegły na kamiennym podmurowaniu. Ściany wewnątrz pokryto zaprawą wapienno-piaskową, w której modelowano też podziały architektoniczne oraz sztukaterie. Ściany wraz z podziałami architektonicznymi i sztukateriami pomalowano farbami wapiennymi w jasnych odcieniach, na pobiale wapiennej. Najstarsze warstwy widoczne na odkrywkach występują w kolorach jasnego ugru oraz różu? na pobiale wapiennej. Przypuszcza się, że są to warstwy oryginalne XVIII-wieczne. Cokół wykonany został z piaskowca. Filary podtrzymujące emporę chóru pokryto sztablaturą w kolorze ugrowym, ze zdobieniem w formie żłobień na krawędziach.

Tralkowe balustrady empor wykonano z drewna iglastego i polichromowano. Nieznana jest pierwotna kolorystyka elementów drewnianych – nie odnaleziono żadnych śladów warstw oryginalnych. Balustrada chóru zdobiona jest płycinami z motywem akantu.

Po zawaleniu się pierwotnych sklepień w nawie głównej wykonano w 1804r. nowe, kolebkowe sklepienia pozorne. Do drewnianej konstrukcji i deskowania zamocowano polepę z trzciny, którą pokryto zaprawą wapienno-piaskową i pomalowano. Łęki sklepienne pozorne ozdobiono dekoracją ornamentalną. Fragment oryginalnych, murowanych sklepień wraz z łękiem konstrukcyjnym zachował się nad chórem.

5.0.STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

We wnętrzu legnickiego kościoła widoczne są trzy główne rodzaje zniszczeń: spękania na sklepieniach, zawilgocenie i zasolenie ścian w partii cokołowej oraz przemalowania, zniekształcające estetykę wnętrza.

Ściany (wyprawy tynkarskie i sztukaterie)

Na przestrzeni wieków wnętrze kościoła było co najmniej trzykrotnie odnawiane. Ostatnia renowacja z lat 80-tych, której efekty widoczne są obecnie, polegała na pomalowaniu powierzchni farbami klejowymi/?/ w kolorach: białym, żółtym i różu weneckiego/brazowym. Kolorystyka ta jest intensywna, zwłaszcza odcień brązowy, i odbiega od pierwotnego wyglądu wnętrza, które utrzymane było w jasnej, pastelowej tonacji (co widoczne jest na zdjęciach archiwalnych). Na podstawie wykonanych odkrywek można stwierdzić, że sklepienia, ściany wraz z podziałami architektonicznymi, oraz sztukaterie były oryginalnie pomalowane farbami wapiennymi na wapiennej pobiale. Na pilastrach oraz kapitelach odnaleziono pozostałości najstarszej warstwy w kolorze jasnego ugru i różu?. Powierzchnia ścian i dekoracji sztukatorskich pokryta jest kilkoma warstwami przemalowań – na poszczególnych elementach widoczna jest różna ilość nawarstwień. Zauważono liczne, niestaranne uzupełnienia zaprawą gipsową, które pochodzą prawdopodobnie z czasów renowacji w 1804r. Na podstawie obserwacji powierzchni sztukaterii i ścian przypuszcza się, że przed pomalowaniem wnętrza kościoła w latach 80-tych XXw. z niektórych elementów usunięto warstwy wcześniejsze. Podczas powojennej renowacji fragmenty sztukaterii podkreślono szlagmałem, położonym na mikstionie olejnym. Na jednej z odkrywek w obrębie kapitelu pilastra zauważono, pod warstwą farby klejowej w kolorze białym (lata 80-te XXw.), fragment szlagmału.

Z czasów XX-wiecznych renowacji pochodzą także kity i zacierki cementowe, które położono w miejscach ubytków. Powierzchnie ścian są zabrudzone i zakurzone. Tynki miejscowo są odspojone. Widoczne są drobne ubytki, wykruszenia na krawędziach formy gzymsów czy sztukaterii. Warstwy malarskie są miejscowo spękanе i odspojone, np. w obrębie trzonów kolumn przy ołtarzu głównym.

Widoczne jest duże zawilgocenie piwnic oraz murów na całym obwodzie do wysokości ok. 1,2 m oraz wysolenia, powodujące przebarwienia, odspajanie się tynku, dezintegrację zaprawy, co prowadzi do powstania ubytków w obrębie wypraw tynkarskich. Wpływ na znaczne zawilgocenie ścian ma m.in. betonowa opaska szerokości ok. 80-90 cm, biegnąca wzdłuż murów kościoła. Dodatkowo zły stan techniczny rynien spustowych powoduje, że woda opadowa nie jest odprowadzana prawidłowo, ale bezpośrednio na ściany kościoła, skutkując znacznym zawilgoceniem. Trzecią przyczyną złego stanu tynków w dolnych partiach są warstwy farb olejnych, którymi pokryto kamienny cokół kościoła. Szczelna powłoka olejna powoduje, że woda wraz z solami nie może swobodnie migrować, odparowywać z kamienia, ale jest podciągana wyżej przez mury.

We wnętrzu kościoła widoczne są liczne pęknięcia i zarysowania, np. przy niektórych nadprożach okien, niszach kaplic oraz segmentach na emporach. Największe pęknięcia zlokalizowano w prawej wieży i w segmencie tuż przy niej. Sklepienia niektórych kaplic, stanowiące jednocześnie posadzkę empor są odkształcone na skutek użytkowania oraz miejscowo spękanе. Sklepienie jednej z kaplic znacznie osiadło i wymagało doraźnego podparcia stemplami. W dokumentacji *Inwentaryzacja Architektoniczno-Budowlana kościoła św. Jana Chrzciciela w Legnicy* Obertaniec Szczepankiewicz 2014r., odnotowano odchylenie ścian zewnętrznych kościoła od pionu ok. 8-15 cm. Widoczne są miejscowe przebarwienia tynku i zawilgocenia.

Drewniane sklepienie nad nawą główną

Po zawaleniu się pierwotnych sklepień w 1804r. wykonano drewniane sklepienie niemal nad całą nawą główną. Konstrukcję drewnianą pokryto polepą trzciniową na odeskowaniu. Na części od elewacji do łuku konstrukcyjnego zachowało się sklepienie z cegły pełnej, przypuszczalnie oryginalne. Na sklepieniu widoczne są liczne zarysowania oraz zawilgocenia, a także wykruszenia tynku, odsłaniające warstwę polepy trzciniowej. Sklepienie zostało w przeszłości kilkukrotnie przemalowane. Dekoracje ornamentalne, widoczne w obrębie łuków sklepiennych, na archiwalnych fotografiach sprzed II wojny światowej, zostały zamalowane lub usunięte, prawdopodobnie w latach 50-tych lub 60-tych.

Strona | 17

Elementy kamienne

Cokoły z piaskowca pokrywają warstwy dwóch przemalowań olejnych w odcieniach szarości. Warstwy te obecnie łuszczą się i odpadają oraz uniemożliwiają swobodną migrację wody i „oddychanie” kamienia. Kamień jest zawilgocony i zasolony. W miejscu ubytków warstw farb olejnych widoczne są rdzawe zaplamienia na powierzchni porowatego kamienia – prawdopodobnie są to przebarwienia spowodowane rozkładem krzemianów i glinokrzemianów występujących naturalnie w kamieniu. W obrębie cokołu widoczne są pęknięcia, miejscowe drobne wykruszenia oraz znaczne ubytki mechaniczne. Profilowane elementy krawędziowe przy posadzkach kaplic są uszkodzone.

Elementy drewniane

Drewniane balustrady empor pomalowane są obecnie warstwą farby olejnej w kolorze brązowym. Pod nią znajduje się warstwa olejnego podkładu. Na ten moment nie odnaleziono żadnych pozostałości warstw wcześniejszych. Na jednej z płyt na balustradzie empory chóru brakuje akantowej dekoracji ornamentalnej. Na wszystkich elementach widoczne są otwory, świadczące o żerowaniu larw owadów szkodników drewna. Zauważono także pęknięcia i szczeliny, wynikające z rozsychania się drewna.

6.0. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

W ramach planowanych prac konserwatorskich założono trzy główne cele:

1. Zlikwidowanie spękań i zarysowań na sklepieniach i ścianach kościoła oraz przyczyn ich powstawania, poprawa stanu technicznego elementów konstrukcyjnych – wytyczne zawiera projekt budowlany.
2. Zlikwidowanie przyczyn oraz ograniczenie zawilgocenia i zasolenia partii cokołowych obiektu. Należy zwrócić uwagę na otoczenie obiektu – przede wszystkim opaski betonowe, które uniemożliwiają swobodną migrację wody. Usunięcie tych opasek oraz poprawa stanu technicznego lub wymiana rur spustowych i poprawne odprowadzenie wód opadowych powinny poprzedzić prace wewnątrz kościoła.
3. Przywrócenie utraconych walorów estetycznych poprzez zbliżenie do oryginalnego wyglądu wnętrza kościoła.

Informacji na temat kolorystyki ścian i sklepień legnickiego kościoła p.w. św. Jana dostarczają zachowane fotografie archiwalne (najstarsze pochodzą z końca XIXw.) oraz badania stratygraficzne przeprowadzone obecnie, na potrzeby niniejszego programu. Części informacji na temat dolnych partii ścian dostarcza także opracowanie *Wyniki badań stratygraficznych kolorystyki*

wnętrza kościoła p.w. św. Jana w Legnicy dr inż. arch. M. Dobrowolski, dr inż. arch. S. Medeksza, Wrocław-Legnica 1978r. – są to jednak informacje bardzo ogólne i trudno jest rozstrzygnąć, które warstwy uznali autorzy badań za oryginalne.

Na czarno-białych fotografiach z końca XIX i początku XXw. można zauważyć, że kolorystyka ścian i sklepień wewnątrz kościoła utrzymana była w jasnej tonacji. Ściany i sklepienia pozbawione były malowideł ściennych. Jediną dekoracją były malowane ornamenty na pozornych łękach sklepiennych - obecnie niewidoczne. Sklepienia nawy zostały wykonane z drewna w 1804r. Pierwotne sklepienia runęły w XVIIIw. i brak jest jakichkolwiek informacji o sposobie ich dekoracji.

Opracowanie *Wyniki badań stratygraficznych kolorystyki wnętrza kościoła p.w. św. Jana w Legnicy* dr inż. arch. M. Dobrowolski, dr inż. arch. S. Medeksza, Wrocław-Legnica 1978r. zawiera następujące podsumowanie badań:

„ (...) – cokoly filarów wykonane są z piaskowca i pokryte farbą olejną,
- słupy podtrzymujące chór pokryte były sztablaturą, (...)
- poszczególne fragmenty kościoła wykazują różną ilość warstw malowania,
- detale architektoniczne były wielokrotnie przemalowywane, a pojedyncze elementy belkowania różnie wyeksponowane kolorystycznie,
- wszelkie brązowania detali architektonicznych wykonano podczas ostatniego malowania,
- na ścianach i sklepieniach kościoła nie występują i nie występowały w żadnej warstwie malowidła ścienne, a jedynie stosowano malarstwo architektoniczne.”

Strona | 18

Z badań stratygraficznych przeprowadzonych na potrzeby niniejszego opracowania wynika, że pod warstwami farb klejowych/?, na niektórych elementach, zachowały się oryginalne warstwy wapienne w kolorach jasnym ugrowym/piaskowym i różu? na pobiale wapiennej. Na filarach podtrzymujących chór zachowała się sztablatura?? w kolorze ugrowym, z dekoracją w formie żłobień na krawędziach. Warstwy te można datować na lata 1714-27.

Najstarsza widoczna na sklepieniu drewnianym(1804r.) warstwa ma kolor jasnego różu. W miejscu wykonanych odkrywek nie odnaleziono dekoracji ornamentальной, która widoczna jest na fotografiach z początku XXw. Zaprawa gipsowa, w postaci zacierek i uzupełnień, którą można zauważyć na różnych elementach, pochodzi przypuszczalnie z 1804r. Pod nią należy szukać warstw wapiennych, XVIII-wiecznych.

Na drewnianych balustradach empor nie stwierdzono obecności innych warstw pod widoczną obecnie farbą olejną w kolorze brązowym.

Celem planowanych prac konserwatorskich będzie przywrócenie wyglądu wnętrza zbliżonego do oryginalnego, XVIII-wiecznego.

Ściany (wyprawy tynkarskie i sztukaterie)

Ze względu na znaczny stopień zawilgocenia i zasolenia tynków w dolnych partiach ścian, zaleca się usunięcie w tych miejscach tynków do wątku muru, a następnie założenie tynków szerokoporowych z certyfikatem WTA.

Planuje się usunięcie wszystkich wtórnych nawarstwień i odsłonięcie pierwotnych warstw wapiennych lub tynku (jeśli warstwy malarskie nie zachowały się). Następnie przeprowadzone zostaną niezbędne zabiegi, polegające na: podklejeniu odspojień tynku, poprzez wykonanie iniekcji, uzupełnieniu pęknięć i ubytków, zaimpregnowaniu odsłoniętych warstw oraz pomalowaniu powierzchni farbami na spoiwie krzemianowym. Na tym etapie proponuje się dwa warianty kolorystyczne:

1. W oparciu o odnalezione pozostałości warstw wapiennych- w odcieniach ugrowych i różu?/, z ewentualnym rozróżnieniem tonalnym dla poszczególnych elementów

podziałów architektonicznych i dekoracji sztukatorskich. (Konieczne będzie wykonanie większych odkrywek po ustawieniu rusztowań.)

2. Analogicznie do obecnej kolorystyki wnętrza, z zastosowaniem jaśniejszych, delikatniejszych odcieni, tak, aby wnętrze utrzymane było w jasnej, pastelowej kolorystyce; zastosowanie mniejszych kontrastów barwnych pozwoli na całościowy odbiór wnętrza.

Po ustawieniu rusztowań należy wykonać duże odkrywki w różnych częściach kościoła, na różnych elementach architektonicznych w celu uściślenia proponowanego programu oraz ustalenia ostatecznej kolorystyki wnętrza. W razie potrzeby należy wykonać konieczne badania laboratoryjne.

Strona | 19

Do pomalowania ścian użyte zostaną farby przeznaczone do wnętrz zabytkowych, np. farby krzemianowe czy zolowo-krzemianowe firmy Keim. Proponuje się, aby farby nakładać poprzez topowanie, co pozwoli na uzyskanie lekko „wibrujących” powierzchni. Gładkie malowanie elementów może dać efekt zbyt nowy i „plastikowy”. Odcienie farb należy dobrać tak, aby pasowały również do odsłoniętego kamiennego cokołu i sztablatury?? na filarach.

Sklepienie

Obecne sklepienie w zasadniczej części jest wtórne, z początku XIXw. Zakłada się usunięcie wtórnych nawarstwień do powierzchni tynku i pomalowanie farbą w kolorze złamanej, ocieplonej bieli wapiennej. Nie planuje się rekonstrukcji dekoracji ornamentalnej na łękach sklepiennych. Przed rozpoczęciem prac, po ustawieniu rusztowań, należy wykonać dodatkowe większe odkrywki w różnych częściach sklepienia, także w obrębie części murowanej nad chórem.

Elementy kamienne

Powierzchnia kamienia zostanie odczyszczona z przemalowań olejnych. Wszystkie kity cementowe i gipsowe oraz zasolone spoiny będą usunięte. Jeżeli w trakcie prac zauważone zostaną wykwyty solne lub dezintegracja kamienia zostaną przeprowadzone odpowiednio zabiegi odsalania oraz impregnacji wzmacniającej. Podjęte zostaną próby usuwania żółtawych, rdzawych przebarwień kamienia. W przypadku dużych ubytków kamienia zakłada się uzupełnianie metodą taszlowania. Drobne ubytki uzupełnione będą kitami mineralnymi. Dopuszcza się użycie gotowych kitów lub przygotowanych własnoręcznie. Ostatnim etapem będzie scalenie kolorystyczne uzupełnień i przebarwień z barwą kamienia.

Elementy drewniane

Na tym etapie badań nie odnaleziono warstw oryginalnych. Zakłada się przeprowadzenie pełnej konserwacji technicznej i estetycznej balustrad. Usunięta zostanie warstwa farby olejnej wraz z olejnym podkładem do drewna. Przeprowadzone będą zabiegi impregnacji wzmacniającej oraz dezynsekcji metodą iniekcji lub powlekania, w przypadku większych ubytków. Ubytki drewna oraz otwory po drewnojadach zostaną uzupełnione. Ostatnim etapem będzie pomalowanie balustrad farbą w kolorze brązowym, pasującym kolorystycznie do ścian i sklepień.

Podczas wykonywania prac przy obiekcie należy stosować materiały przeznaczone do renowacji obiektów zabytkowych firm tj. Remmers, Sto, Keim, Baumit, Kabe, Optolith i in.

7.0. PROGRAM PRAC

Uwaga: Wymienione w programie prac nazwy handlowe preparatów czy zapraw czy ich producenci zostali podani jako przykładowe, określające minimalne wymagania techniczne i technologiczne. W trakcie realizacji prac Wykonawca może zastosować równoważne produkty o analogicznych parametrach technicznych.

Ściany i sklepienia (wyprawy tynkarskie i sztukaterie):

1. Po ustawieniu rusztowań wykonanie poszerzonych badań stratygraficznych na poszczególnych elementach, w różnych miejscach kościoła.
2. Usunięcie tynków do wątku muru w obrębie strefy zawilgocenia, za wyjątkiem sztablatury? filarach podtrzymujących empore? chóru.
3. Wykonanie iniekcji podtynkowych w miejscach odspojen preparatami, np. Ledan, Osakryl KL, Primal AC33.
4. Usunięcie wszystkich wtórnych nawarstwień (przemalowań, cementowych i gipsowych zacierek, wypraw i uzupełnień) do najstarszych warstw wapiennych.
5. Sklejenie i uzupełnienie pęknięć oraz zarysowań – wytyczne zawiera opracowanie budowlane.
6. Impregnacja tynków oraz odsłoniętych warstw oryginalnych preparatem, np. firmy STO, Keim.
7. W obrębie strefy zawilgocenia założenie tynków szerokoporowych z certyfikatem WTA.
8. Powyżej strefy zawilgocenia uzupełnienie ubytków tynku zaprawą renowacyjną przeznaczoną do zabytkowych wnętrz.
9. Wykonanie zbrojeń z drutu nierdzewnego w miejscach większych ubytków w obrębie sztukaterii.
10. Uzupełnienie ubytków sztukaterii zaprawą mineralną, wapienną przygotowaną własnoręcznie lub z wykorzystaniem gotowych produktów przeznaczonych do wnętrz zabytkowych np. firmy Kabe, Remmers, Optolith, STO.
11. Uzupełnienie ubytków pobiałą drobnziarnistą zaprawą wapienną przygotowaną własnoręcznie lub z wykorzystaniem gotowych produktów przeznaczonych do wnętrz zabytkowych np. firmy Kabe, Remmers, Optolith, STO.
12. Wyrównanie chłonności tynków przed malowaniem.
13. Pomalowanie powierzchni farbami krzemianowymi, np. firmy Keim.
14. Sporządzenie dokumentacji powykonawczej z przeprowadzonych prac.

Strona | 20

Elementy kamienne

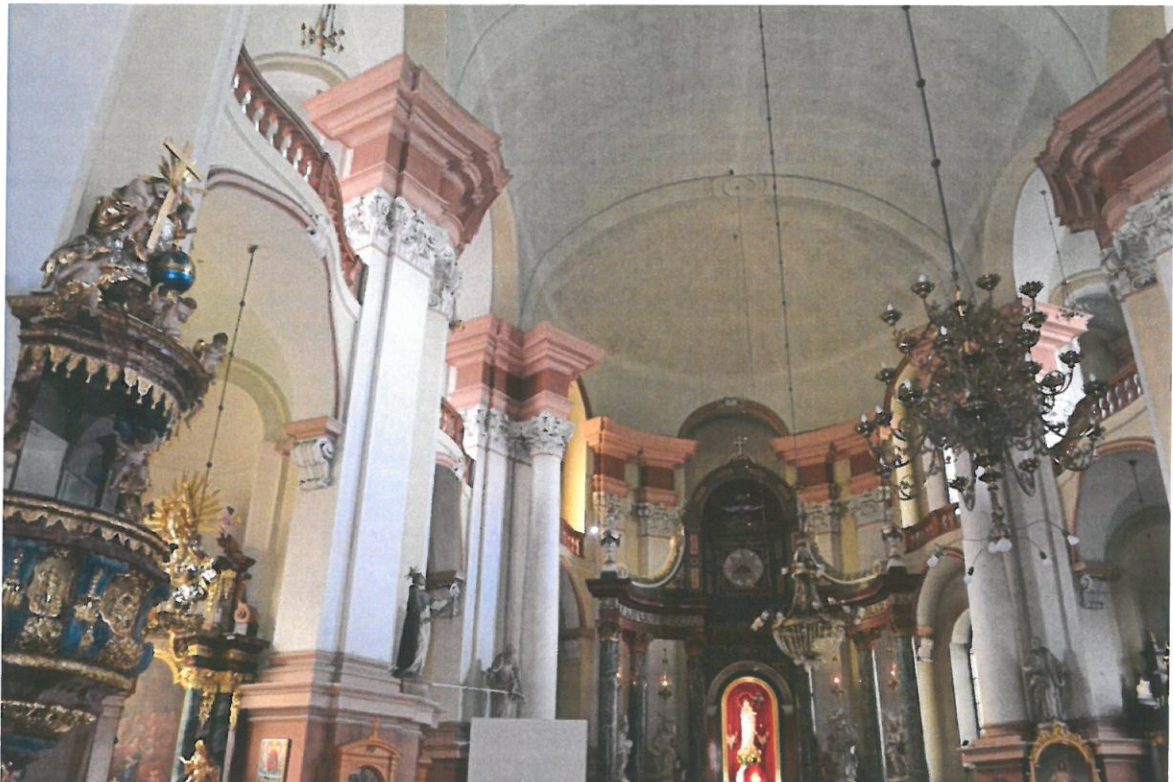
1. Usunięcie warstw farb olejnych metodą wybraną po przeprowadzeniu prób.
2. Usunięcie wtórnych zacierek i kitów z powierzchni kamienia.
3. Wykucie wszystkich spoin na głębokość ok. 2 cm.
4. Odsolenie kamienia metodą swobodnej migracji soli do rozszerzonego środowiska.
5. Wykonanie prób na usunięcie rdzawych przebarwień powstałych w wyniku rozkładu krzemianów i glinokrzemianów, metodą wybraną po przeprowadzeniu prób.
6. Impregnacja wzmacniająca preparatem krzemooorganicznym, np. firmy Remmers.
7. Uzupełnienie ubytków metodą taszlowania i kitowania. Masę sztucznego kamienia można przygotować własnoręcznie lub wykorzystać gotowe kity mineralne, np. firmy Remmers. W przypadku większych uzupełnień należy zastosować zbrojenie z drutu nierdzewnego. Opracowanie uzupełnień naśladowczo w stosunku do charakteru, faktury kamienia.
8. Uzupełnienie spoin, np. gotową fugą trassową firmy Optolith.

9. Scalenie kolorystyczne uzupełnień z odcieniem odsłoniętego kamienia oraz ewentualne „zamaskowanie” rdzawych przebarwień, np. farbą sporządzoną na bazie Keim Restauro-Lasur i pigmentów.

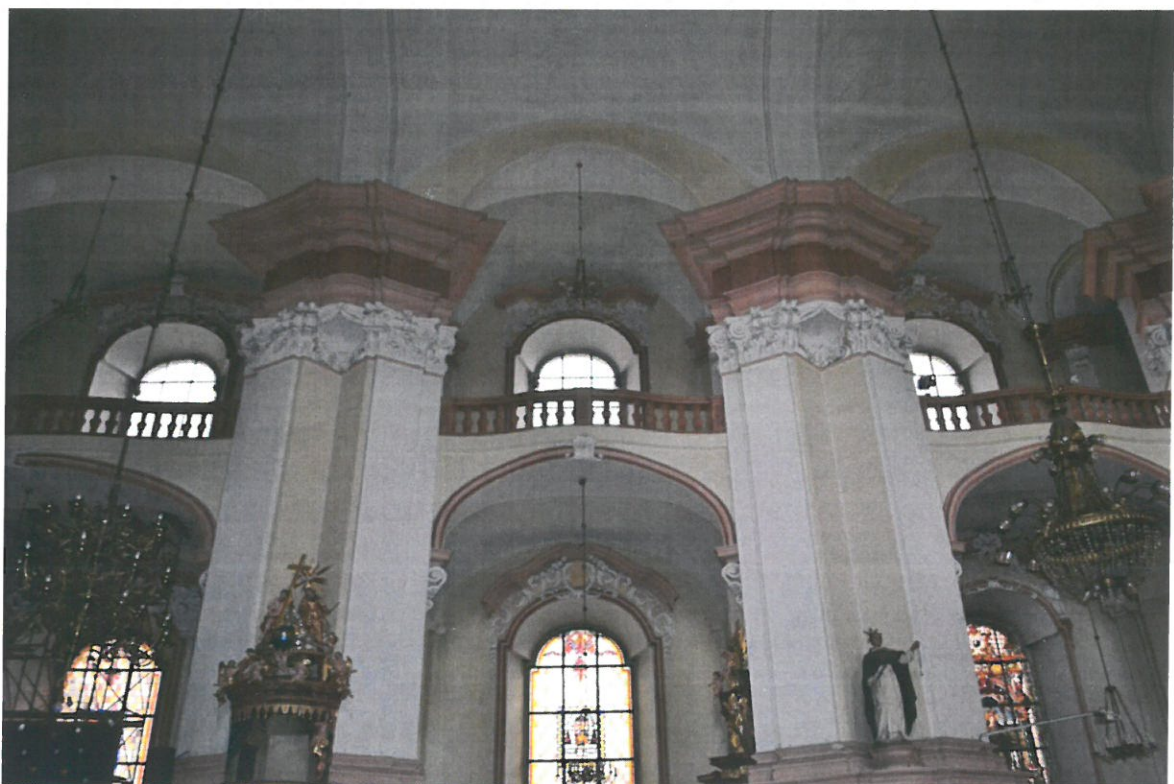
Elementy drewniane:

1. Wykonanie dodatkowych odkrywek w różnych miejscach na balustradach empor.
2. Usunięcie warstwy olejnej farby i olejnego podkładu do drewna lub do ewentualnych warstw wcześniejszych.
3. Wykonanie dezynsekcji drewna przy użyciu preparatu Permethrin lub Hylotox Q metodą iniekcji.
4. Ewentualna miejscowa impregnacja wzmacniająca zniszczoną strukturę drewna ok. 12-15% roztworem Paraloidu B-72 w roztworze ksylenu metodą powlekania i iniekcji.
5. Sklejenie pęknięć 45% klejem Wikol, lub klejem stolarskim.
6. Uzupełnienie szczelin i ubytków drewna oraz otworów po drewnojadach żywicą syntetyczną, dwuskładnikową, epoksydową o parametrach zbliżonych do charakterystyki drewna – Axon S.C. 258.
7. Pomalowanie drewna farbą w kolorze brązowym.

DOKUMENTACJA FOTOGRAFICZNA

Strona | 22

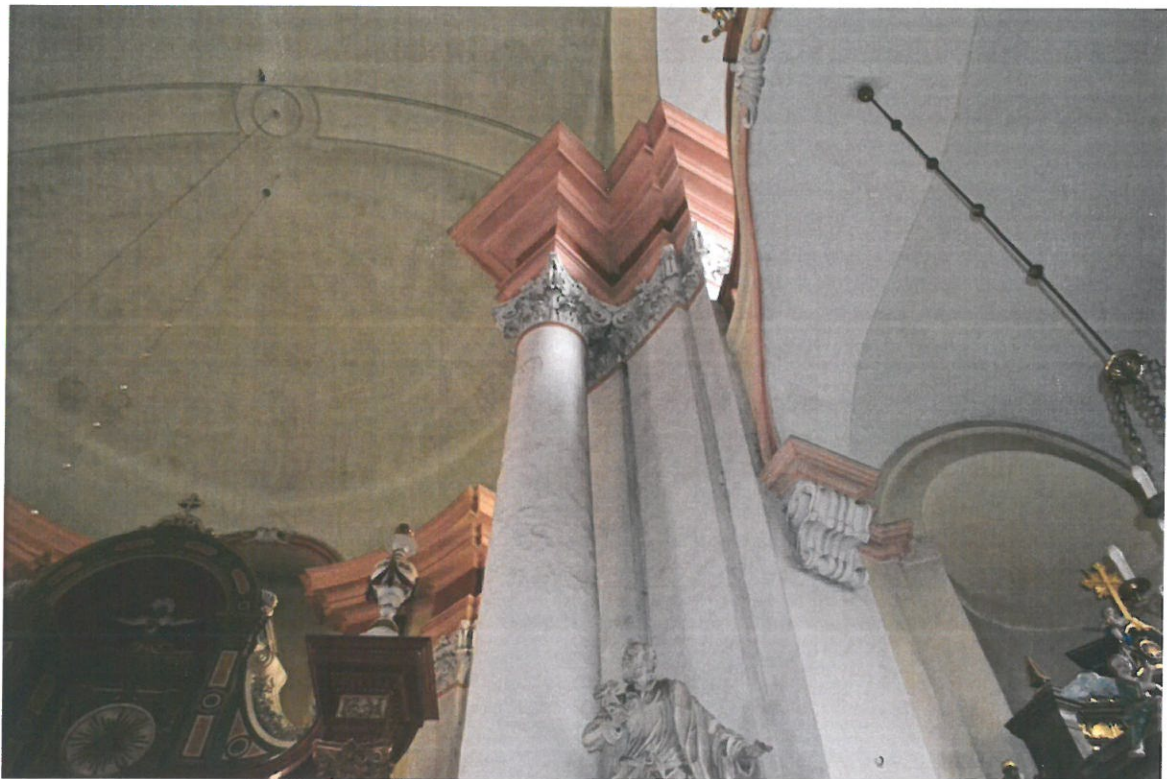
Fot.1 i 2. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.3 i 4 Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.5 i 6. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Widoczne podstemplowanie osiadającego sklepienia jednej z kaplic. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

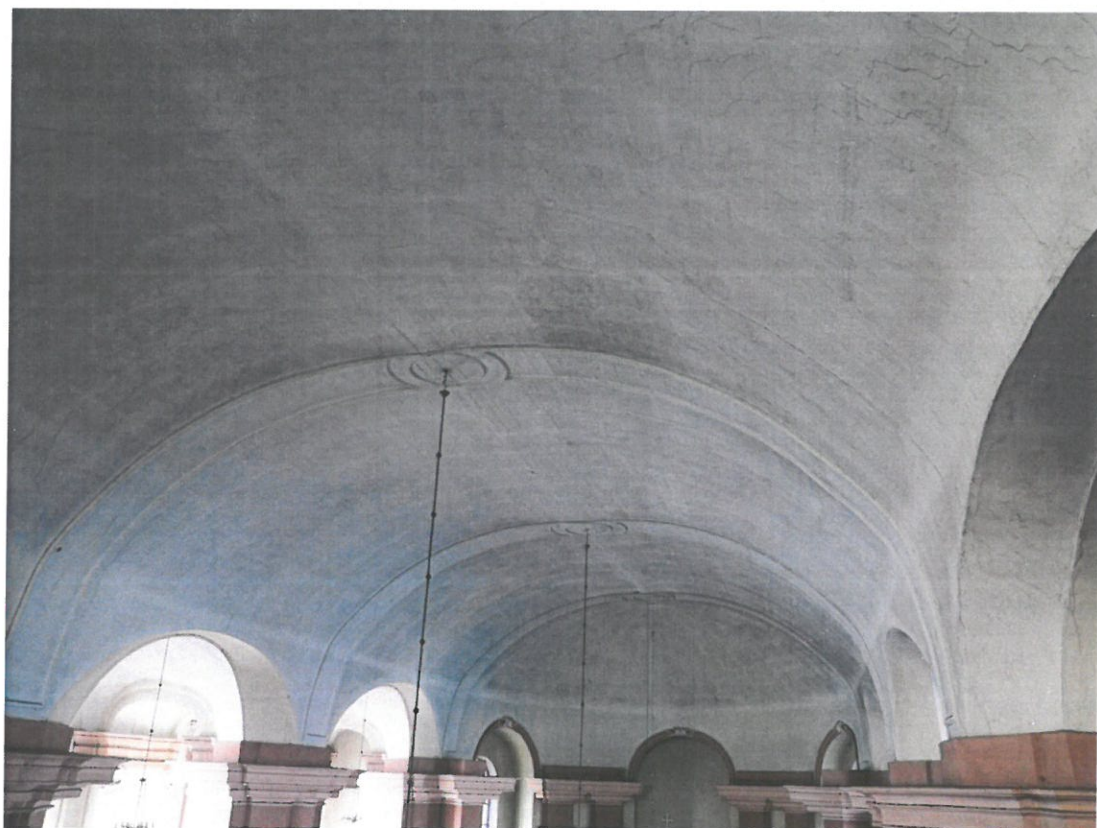
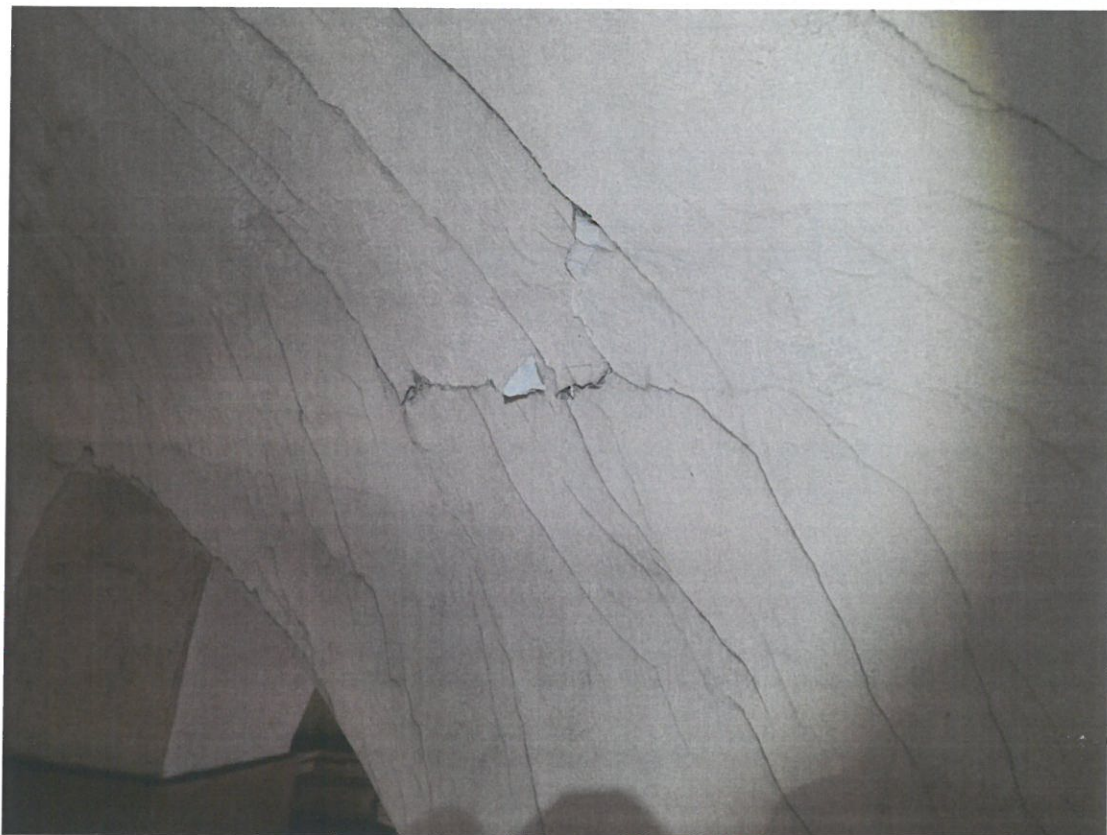
Fot.7 i 8. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.9 i 10. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Widoczne spękania i zarysowania na sklepieniu. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.11 i 12. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.13 i 14. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.15 i 16. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.17 i 18. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Widoczne znaczne zawilgocenie i zasolenie dolnych partii ścian, ubytki tynku, cokół z piaskowca wtórnie pomalowany farbami olejnymi. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.19 i 20. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Strona | 32

Fot.21 i 22. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.23 i 24. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.

Fot.25 i 26. Legnica, kościół p.w. Św. Jana Chrzciciela. Stan przed konserwacją. Fot. K. Samborski, listopad 2020r.